

אוריאל בנר

תגובה למאמר "ניסוך המים – ממי מעיין דווקא?" מאת יובל דרך, גיליון ט"ז

א.

במאמר הובאו דברי בעל חשק שלמה, אשר מחזק את דעת הרמב"ם המכשיר גם מים שאינם ממעיין, על פי חילופי הקרי והכתיב בפסוק בשמואל ב (כ"ג, טז): "וישאבו מים מבאר בית לחם... ויסך אותם לה". וסיים שם החשק שלמה: "אבל לדעת התוספות קשה".

בספרו בניין שלמה (סימן נ') האריך יותר בעניין זה, והמשיך כך:

אולי דמשום זה אמרינן (בב"ק ס ע"ב) דטמון באש קמבעיא ליה, ומאי ויסך אותם לה, דאמרינהו משמיא דגמרא, והיינו דדריש מהקרי דבור דאי אפשר לפרש על ניסוך המים, על כורחנו דבא לדרשא אחריתא.

כלומר, בסופו של דבר, אחרי דרשת חז"ל לא קשה על תוספות. אולם, הבנין שלמה לא מסתפק באמירה זו אלא מקדים: "אולי דמשום זה אמרינן". המהרש"א שם הסביר מדוע לא פירשו את הפסוק כפשוטו ממש, וז"ל:

דלפי פשוטו דחוק שדקדק לשתות מים דווקא מבור בית לחם אשר בשער, ועוד, בתחילה מאי סבור, שהרי ידע שהיה שם מצב פלשתים כמפורש בקרא, ואף על פי כן אמר מי ישקני מים וכו', לבסוף מאי סבר דלא אבה לשתותם? ולפי הדרשות ניחא, שהרי הסנהדרין אסרו הדבר לאחרים אלא למלך משום דפורץ והוא החמיר על עצמו.

אם כן, ייתכן שכוונתו של בעל בניין שלמה היא כזו: גם אם לא נפרש את הפסוק כפשוטו, מדוע יש ללכת לדרשה רחוקה? עדיף לפרש שהוא מדבר בעניין ניסוך המים, ואז יתפרש הביטוי "ויסך אותם לה" כפשוטו. על כך ניתן לענות לדעת תוס', שאי אפשר לנסך מים כאלה על המזבח, ואין לנו אלא לדרוש כפי שפירשו חז"ל.

ב.

לגופו של עניין, במאמר נכתב שלדעת הרמב"ם מי מעיין אינם לעיכובא, שהרי אם היה זה לעיכובא היה על הרמב"ם לפסוק כך באופן מפורש, כשם שהוא מביא בהלכות אחרות שיש צורך במי מעיין דווקא.

יש להעיר שבבנין שלמה הוכיח שזו היא דעת הרמב"ם באופן אחר:

שפסק... דמי מקוה כשרים למי כיור ואף על פי כן פסק... דאם נשפך המים שמלאהו לניסוך המים היה ממלאו מן הכיור. מוכח בהדיא דסבירא ליה דניסוך המים לא בעי מים חיים.

וכן כתב בשערי מועדים לרבי מלובביץ' (סוכות סימן נ').

ראיה זו שהזכיר הבנין שלמה מהוה גורם בעל משקל גם בעיני המנחת חינוך (מצווה ש"כ), הכותב על חובת השאיבה ממעיין השילוח "נראה לי דוודאי לא לעיכובא הוא" מהסיבה הנ"ל.¹ אלא שהקשה על דעת תוס' בבבא בתרא (ס ע"ב) ששמע מהם שמי בורות פסולים, והשיב: "צ"ל לדבריהם דמתניתין מיירי שהיה בכיור מי מעיין ודוחק". ההבדל בין דברים אלו לבין ההצעה שהובאה במאמר בדעת הריטב"א, לפיה הכיור היה מלא במי מעיין, הוא שלדעת המנחת חינוך אין לומר שבאופן קבוע היה הכיור מתמלא ממי מעיין, אלא שמדובר במצב חריג בו היו בכיור מים חיים. אמנם, וכפי שהוא מסיים, דחוק לבאר כך את המשנה בסוכה שאינה רומזת לכך, וצ"ב.

ג.

עוד יש לציין שלדעת הרבי מלובביץ', שיטה זו של הרמב"ם, שלאור האמור לעיל היא הפשוטה יותר, מהווה בסיס לשיטתו בעניין מצוות השמחה היתרה בסוכות, שאינה קשורה לניסוך המים אלא למצוות "ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים" (ראה הלכות לולב פ"ח הי"ב). שיטתו זו מעוררת שאלה, שכן מפשטות המשנה והגמרא משמע שהשמחה קשורה לניסוך המים, כפי שנלמד מהפסוק "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה".

מסביר הרבי מלובביץ':

1 ומוסיף: "וגם נראה דדין השילוח אפשר אף מצווה לכתחילה ליכא, רק מעיין... רק בררו שם מאיזה טעם ואפשר להרבות השמחה", ועיי"ש בהערה ח במהדורת מכון ירושלים.

הרמב"ם אזיל לשיטתיה... היינו כשם שרצונו לומר שיממעיני הישועה אינה לעיכובא, כמו כן סבירא ליה ששאיבת המים בשמחה אינה לעיכובא אלא זהו הידור המצווה, [וממילא] לא יכול לומר שהמצוות עשה דושמחתם לפני ה'... קשורה עם השמחה... בעת שאיבת המים... כי אינם לעיכובא ואילו... ושמחתם לפני ה'... זו מצוות עשה מן התורה.

לכן, לדעתו, לא הביא הרמב"ם את כל הפרטים של סדר השמחה שהיתה קשורה עם שאיבת המים: מאחר ששאיבת המים ממעיין השילוח בשמחה היא רק הידור מצווה ואינה לעיכובא, אין הרמב"ם מביא זאת בספרו בתור פסק דין להלכה.

אלא שיש בזה דוחק מסוים, שכן מן המשנה ומסוגיית הגמרא ששאלה "מנא הני מילי" והשיבה "ושאבתם מים", מובן שיש כאן הלכה ומקור. מסתבר שאין הגמרא מתפרשת לדעת הרמב"ם כדברי הריטב"א:

מנא הני מילי – אכולהו קאי – דאיכא ניסוך המים, ושיהא מן השילוח שהוא מעין, ושיהא שם שמחה, ומהדרינן אכולהו מדכתיב... מים ומעיין וששון.

לדברי הרמב"ם, שרק הניסוך הוא חובה, צריך לומר שהשאלה מוסבת על השמחה בלבד או על חובת המעיין בלבד, או על שניהם, ובכל אופן אין זה לעיכובא. על כל פנים, אם הגמרא רואה כאן דין ומקורו – מדוע לא ראוי דבר זה להיכתב בהלכה אף אם אינו מעכב?

בנקודה זו יש עדיפות לפירושו של הגר"ד סלובייצ'ק (חידושי הגר"מ והגר"ד, הלכות לולב), המסביר:

דמלבד הדין של שמחת יו"ט במקדש, עוד איכא חלות דין של שמחה דנאמרה על הקרבן של ניסוך המים, דקרבן זה הוי מחייב של שמחה... לפי זה הרי ניחא דברי הרמב"ם... דאיכא דינים מיוחדים של קיום מצוות שמחה כמו בכל הרגלים ובחג הסוכות נאמר קיום מיוחד... וזהו שפסק הרמב"ם בפ"ח מה' לולב... וע"ז הביא הקרא דושמחתם, מה שאין כן הגמ' בסוכה דקאי אדין קיום שירה של ניסוך המים, דהוא מחלות דיני שירה על הקורבן ואינו קיום שמחת יו"ט, וזהו מבואר בקרא של ושאבתם מים, ודין זה פסק הרמב"ם בפ"י מה' תמידין ומוספין.

לפי דבריו הגמרא בסוכה עוסקת בדין שהוא הכרחי, ומביאה לו מקור (בדומה לרש"י שביאר ששאלת "מנא הני מילי" מוסבת על עניין התקיעה והתרועה בזמן שאיבת המים), ואינה עוסקת בעניין לכתחילה בלבד. על פי דרך זו, אין שיטת הרמב"ם בעניין השמחה המיוחדת בחג קשורה בהכרח לדעתו בעניין מי מעיין לניסוך המים.

לעילוי נשמת
מר אליעזר לרנר ז"ל
נלב"ע י"א באייר תשל"ו

גב' ציפורה לרנר ז"ל
נלב"ע כ"ט באדר א' תשס"ג

מר נתן נהוראי ז"ל
נלב"ע ו' בתשרי תשמ"ב

ת נ צ ב "ה

תרומת אליעזר לרנר לזכרם

